

LINGVIȘTI ȘI FILOLOGI IEȘENI DIN SECOLUL AL XX-LEA – MEMBRI AI ACADEMIEI ROMÂNE

Sărbătorirea a 150 de ani de la înființarea Academiei Române constituie și pentru lingviștii și literați din centrul academic Iași un moment de rememorare a figurilor celor mai importanți înaintași ai noștri, ale căror merite, deosebite, pe tărâmul științelor filologice, s-au impus și au fost recunoscute pe plan național și prin încununarea cu statutul de membri ai Academiei Române. De la început, trebuie să mărturisim că, în tomul de față (LVI) din „Anuar de lingvistică și istorie literară”, ne-am oprit asupra unora dintre cei care, în timp, au ilustrat, la Iași, la cel mai înalt nivel, literele și cultura românească, atenția noastră fiind reținută de savanții a căror activitate și operă au reprezentat, cu precădere, mai întâi, întemeierea unor școli de cercetare la Universitatea ieșeană (Alexandru Philippide, Iorgu Iordan) ori au marcat, apoi, formarea unor echipe de cercetători și orientarea activității acestora în cadrul unităților de profil ale Filialei din Iași a Academiei Române, fostul Centru de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor (1963–1989), devenit, în 1990, Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”: G. Ivănescu și N.A. Ursu, ca lingviști, Al. Dima și Constantin Ciopraga, dintre literați, și etnologul și folcloristul P. Caraman.

Din zona unei mai extinse arii de prestigioasă activitate filologică, lingvistică și literară, pe plan național, ne simțim însă onorați să evocăm și numele unor savanți și oameni de cultură, membri ai Academiei Române, în biografia și în opera cărora a fost prezentă o perioadă ieșeană. Dintre aceștia, îi amintim, pentru începuturi, de exemplu din perioada „Junimii” și a „Convorbirilor literare”, pe Titu Maiorescu (membru fondator al „Societății Academice Române” și vicepreședinte al Academiei Române) sau pe Iacob Negrucci (fost, în mai multe rânduri, președinte al Academiei Române). Ne putem referi, apoi, la alți membri ai Academiei Române, savanți care și-au desfășurat însă cea mai importantă parte a activității la București: clasiciștii Constantin Balmuș sau Haralambie Mihăescu, ori literații Ștefan Ciobanu (profesor de Istoria literaturii române vechi la Facultatea de Teologie din Chișinău, ținând de Universitatea din Iași, fost vicepreședinte al Academiei Române) și G. Călinescu (ne referim la redactarea *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent* – 1941 și la publicarea celor 53 de numere din „Jurnalul literar”).

Față cu aceste nume, de numai foști ieșeni, alegerea noastră s-a oprit mai întâi, aşa cum aminteam, dintre lingviști, la figurile reprezentative pentru știința capitalei

Moldovei, începând cu Alexandru Philippide, care a fondat Școala filologică ieșeană și care este considerat [1.] din perspectiva istoriei limbii române, ca evoluție a sunetelor și a formelor și [2.] în ceea ce privește contribuția sa lexicografică.

Opera de bază a lui Iorgu Iordan a fost elaborată în perioada de profesorat la Iași (1926–1946), el fiind și fondatorul Institutului de Filologie Română de la Iași ce va purta numele magistrului său și al „Buletinul Institutului «Alexandru Philippide»”). De atenția binevoitoare și de îndrumarea generoasă a Președintelui Secției de limbă și literatură a Academiei avea să beneficieze viața științifică ieșeană prin crearea Secției de lingvistică a Centrului de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor de la Iași și prin sprijinul acordat pentru afirmarea mai multor cadre didactice și cercetători din acest centru academic.

A doua perioadă ieșeană (1971–1987) a activității lui G. Ivănescu a reprezentat argumentarea și consolidarea, în rândul lingviștilor și filologilor mai tineri de la Universitatea din Iași și de la Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor al Filialei Iași a Academiei, a ideilor lui Alexandru Philippide, prin cursurile de la Facultatea de Litere, prin prezența sa la numeroase manifestări științifice, prin publicarea de studii și articole în revistele de specialitate și de cultură din Iași, cât și prin îndrumarea de doctorate de profil. Anii menționați sunt, de altfel, cei în care Ivănescu a definitivat *Istoria limbii române* (tipărită în 1980).

Ne onorează consemnarea faptului că, începând din deceniul al șaselea al secolului trecut, pentru profesorii ieșeni din domeniul lingvisticii, operele lui Philippide, ale lui Iordan și Ivănescu au fost, permanent, puncte de plecare și de confruntare în ceea ce privește istoria limbii române, istoria limbii române literare, gramatica limbii române, stilistica, dialectologia sau toponimia, opțiuni reflectate, apoi, în tipăriturile noastre.

Un produs direct al acestei școli 1-a reprezentat lingvistul și filologul N.A. Ursu, care, în calitate de director al Centrului menționat (între 1967 și 1970), a fost un factor hotărâtor în proiectarea cercetării colectivelor de lingvistică și a apariției „Anuarului” în spiritul viziunii și atmosferei de lucru a școlii Philippide.

În ceea ce îi privește pe literați, menționăm, în primul rând, faptul că numele fostului profesor Alexandru Dima, membru corespondent al Academiei, care, la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza”, a predat cursuri de Istorie a literaturii universale și de Estetică, este asociat cu fondarea, ca unitate de cercetare independentă, a Centrului de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor, al cărui director a fost între anii 1963 și 1966, și, de asemenea, cu reprofilarea publicației acestuia, sub titlul „Anuarul de filologie” (1964; „Anuar de lingvistică și istorie literară” începând din anul următor).

Fostul profesor Constantin Ciopraga, membru de onoare al Academiei Române, a însemnat, pentru filologii ieșeni, un reper în orientarea temeinică în domeniul literaturii române moderne și contemporane, prin cursurile de profil de la

Facultatea de Litere a Universității ieșene, prin conducerea de doctorate în domeniul literaturii române și universale, ca și, în linii generale, prin vasta lui operă de critic și istoric literar. În perioada 1993–2009, Constantin Ciopraga a fost director onorific al Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”, constituind, pentru noi, un perpetuu *spiritus rector*.

Nota cea mai importantă în ceea ce privește actualitatea operei savantului Petru Caraman o reprezintă reeditarea unor lucrări tipărite de acesta în timpul vieții, dar, mai ales, ca manifestare a prețuirii și revendicării unui model de orientare a activității cercetătorilor din domeniul etnologiei și folcloristicii, efortul de recuperare și editare, masivă, a operelor fundamentale ale antropologului și marelui folclorist, cele mai multe rămase în manuscris.

Încheind această sumară prezentare, îi invităm pe cititori să consulte, pentru detalieri, schițele biobibliografice ale academicienilor ieșeni care se situează în centrul atenției rândurilor precedente și care premerg textelor de analiză sau de evocare datorate unor foști elevi, colaboratori sau discipoli ai acestora și prin care am considerat potrivit să sărbătorim, *sui-generis*, împlinirea a 150 de ani de la fondarea Academiei Române și prin dedicarea volumului de față acestui eveniment major din istoria științei și culturii naționale.

Redacția

ALEXANDRU I. PHILIPPIDE (1859–1933)

A. Repere biografice

Profesor la Universitatea din Iași (1893–1932).
Membru corespondent (1898) și membru titular (1900) al Academiei.
Redactor al unei serii a *Dicționarului limbii române* al Academiei (1897–1906).
Fondator al Institutului de Filologie Română al Universității din Iași (1927).

B. Principalele scrimeri

1. Antume

- *Încercări asupra stării sociale a poporului român în trecut* (1881).
- *Introducere în istoriea limbii și literaturii române* (1888).
- *Istoria limbii române*, vol. I, *Principii de istoria limbii* (1894).
- *Gramatică elementară a limbii române* (1897).
- Macheta *Dicționarului limbii române* al Academiei (1904).
- *Un specialist român la Lipsca* (1910).
- *Originea românilor*, I. *Ce spun izvoarele istorice* (1925); cf. *Originea românilor*, volumul I, ediția a II-a, prefată de Carmen-Gabriela Pamfil, ediție de Roxana Vieru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014.
- *Originea românilor*, II. *Ce spun limbile română și albaneză* (1929); cf. *Originea românilor*, volumul II, ediția a II-a, ediție de Roxana Vieru, postfață de Alexandru Gafton, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015.

2. Ediții

- *Opere alese. Teoria limbii*, editat de G. Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil, cu un studiu introductiv și comentarii de G. Ivănescu, București, Editura Academiei, 1984.
- *Istoria limbii române*, ediție critică de G. Ivănescu, Carmen-Gabriela Pamfil și Luminița Botoșineanu, Iași, Editura Polirom, 2011.

IORGU IORDAN (1888–1986)

Principalele domenii lingvistice ilustrate: romanistică, toponimie, gramatică, stilistică.

A. Repere biografice

Profesor la Universitatea din Iași (1926–1946) și din București (1946–1962). Fondator al „Buletinului de Filologie Română «Alexandru Philippide»” (1934–1945).

Membru corespondent (1934) și membru titular (1947) al Academiei Române.

Președinte al Secției de Limbă și Literatură și vicepreședinte al Academiei (1957–1966).

Director al Institutului de Lingvistică din București al Academiei (1949–1952; 1958–1962).

Coredactor responsabil al noii serii a *Dicționarului limbii române* (din 1965).

Redactor responsabil al revistelor „Studii și cercetări lingvistice”, „Limba română” și „Revue roumaine de linguistique”.

B. Principalele scrimeri

- *Rumänische Toponomastik* (1924–1926); cf. *Toponimia românească* (1963).
- *Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluția și starea actuală a lingvisticii romanice* (1932); cf. *Lingvistica romanică. Evoluție, curente, metode* (1962).
- *Gramatica limbii române* (1937).
- *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”* (1943).
- *Stilistica limbii române* (1944); cf. *Stilistica limbii române. Ediție definitivă* (1975).
- *Limba română contemporană* (1954).
- *Alexandru I. Philippide* (1969).
- *Memorii, I–III* (1976–1979).
- *Dicționar al numelor de familie românești* (1983).

G. IVĂNESCU (1912–1987)

Principalele domenii lingvistice ilustrate: teoria și istoria limbii, indo-europeistica.

A. Repere biografice

Profesor la Universitățile din Iași (1945–1952; 1972–1986), Timișoara (1962–1969) și Craiova (1969–1971).

Membru corespondent al Academiei Române (1965).

Director al Centrului de Istorie, Filologie și Etnografie al Academiei Române din Craiova (1969–1971).

B. Principalele scrimeri

- *Problemele capitale ale vechii române literare* (1947).
- *Originea românilor* (1947).
- *Istoria limbii române* (1980; ediția a doua, 2000).
- *Gramatica comparată a limbilor indo-europene* (1981; în colaborare).
- *Lingvistică generală și românească* (1983).

C. Ediții

– *Opere alese. Teoria limbii*, ediție de G. Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil, cu un studiu introductiv și comentarii de G. Ivănescu, București, Editura Academiei, 1984.

– *Istoria limbii române*, ediție critică de G. Ivănescu, Carmen-Gabriela Pamfil și Luminișa Botoșineanu, Iași, Editura Polirom, 2011.

N.A. URSU (1926–2016)

Principalele domenii lingvistice și filologice ilustrate: terminologia științifică românească, împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare, istoria literaturii române vechi, stabilirea paternității unor texte din secolele al XVII-lea – al XIX-lea.

A. Repere biografice

Cadru didactic la Universitatea din Iași (1950–1957); cercetător științific la Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor al Filialei Iași a Academiei (1957–1989) și director al Centrului (1967–1970).

Inițiator al proiectului *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (tipărit în 1979).

Membru corespondent al Academiei Române (2013).

B. Principalele scrimeri

– *Formarea terminologiei științifice românești* (1962; premiul „B.P. Hasdeu” al Academiei).

– *Contribuții la istoria literaturii române* (1997).

– *Contribuții la istoria culturii românești* (2002).

– *Contribuții la istoria culturii românești în secolul al XVII-lea* (2003).

– *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760–1860)*, în colaborare cu Despina Ursu, vol. I–III (2004–2011).

C. Editări

– Gheorghe Asachi, *Scrieri literare*, I–II (1957); *Opere*, I–II (1973–1981).

– Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, *Gramatica rumânească. 1757. Prima gramatică a limbii române* (1969).

– Dosoftei, *Psaltirea în versuri – 1673* (1974); *Opere*, vol. I, *Versuri* (1978); *Dumnezăiasca liturghie – 1679* (1980); *Versuri alese* (1994); *Selecțiuni din opera poetică a mitropolitului...* (2003).

PETRU CARAMAN (1898–1980)

Principalele domenii filologice ilustrate: slavistică, etnologie, mitologie populară.

A. Repere biografice

Profesor la Seminarul Central din Bucureşti (1930–1934).

Director al Institutului Român din Sofia (1934–1937).

Profesor la Universitatea din Iaşi (1938–1947).

Membru post-mortem al Academiei Române (1991).

B. Principalele scrimeri

– *Obrzęd kolędowania u Slowian i u Rumunów* (1933).

– *Datinile româneşti în limba franceză. Contribuţie critică asupra folclorului român în străinătate* (1934).

C. Editări

– *Colindatul la români, slavi și la alte popoare. Studiu de folclor comparat*, ediție îngrijită de Silvia Ciubotaru (1983).

– *Pământ și apă. Contribuție etnologică la studiul simbolicei eminesciene*, ediție îngrijită de Gheorghe Drăgan (1984).

– *Studii de folclor*, I–III, ediție îngrijită de Viorica Săvulescu (vol. I–II), Viorica Săvulescu și Iordan Dateu (vol. III) (1987–1995).

– *De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiția autohtonă. Reflectii asupra conceptului despre specificul etnic în literatură, ca emanație a sursei folclorice*, ediție îngrijită de Ovidiu Bârlea (1994).

– *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei. Studiu de folclor comparat*, ediție îngrijită de I.H. Ciubotaru (1997).

– *Studii de etnografie și folclor*, ediție îngrijită de Ovidiu Bârlea și I.H. Ciubotaru (1997).

– *Kochanowski–Dosoștei, Psaltirea în versuri. Influența lui Kochanowski asupra lui Dosoștei și considerații critico-axiologice*, ediție îngrijită de I.H. Ciubotaru (2005).

– *Vechiul cântec popular ucrainean despre Ștefan Voievod și problemele lingvistico-etnografice aferente*, ediție îngrijită de I.H. Ciubotaru (2005).

– *Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponimie la români și în sud-estul Europei. Prolegomene la studiul numelui personal*, ediție îngrijită de Silvia Ciubotaru (2011).

ALEXANDRU DIMA (1905–1979)

Principalele domenii filologice ilustrate: critică, teorie și istorie literară, literatură comparată.

A. Repere biografice

Profesor la Universitatea din Iași (1944–1966).

Director al Centrului de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor al Academiei (actualul Institut de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române) (1963–1966).

Membru corespondent al Academiei Române (1964).

Profesor la Universitatea din București (1966–1975).

Director al Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” din București (1967–1973).

Coordonator: *Istoria literaturii române* (II, 1968), *Istoria și teoria comparatismului în România* (1972), *Dicționar cronologic. Literatura română* (1979) și a.

Premiul „Bogdan Petriceicu Hasdeu” al Academiei Române (1957).

B. Principalele scrimeri

a. Opere

- *Traditionismul lui Mihail Eminescu* (1929).
- *Aspecte și atitudini ideologice* (1933).
- *Motive hegeliene în scrierile eminesciane* (1934).
- *Zăcăminte folclorice în poezia noastră contemporană* (1936).
- *Fenomenul românesc sub noi priviri critice* (1938).
- *Conceptul de artă populară* (1939).
- *Gândirea românească în estetică* (1943; reedit. 2003).
- *Drăguș – un sat din Țara Oltului (Făgăraș)* (1945).
- *Domeniul esteticii* (1947; reedit. 1998).
- *Conceptia despre artă și literatură a lui G. Ibrăileanu* (1955).
- *Alecu Russo* (1957).
- *Studii de istorie a teoriei literare românești* (1962).
- *Conceptul de literatură universală și comparată* (1967).
- *Principii de literatură comparată* (1969).
- *Arta populară și relațiile ei* (1971).
- *Aspecte naționale ale curentelor literare internaționale* (1973).

b. Traduceri

- Paul van Tieghem, *Literatura comparată* (1966).
- *Epopaea lui Ghilgameș* (1966; în colaborare).

CONSTANTIN CIOPRAGA (1916–2009)

Principalele domenii filologice ilustrate: critică și istorie literară.

A. Repere biografice

Profesor la Universitatea din Iași (1949–1983).

Rector al Institutului Pedagogic din Suceava (1963–1966).

Membru de onoare al Academiei Române (1993).

Director onorific al Institutului de Filologie Română „A. Philippide” din Iași (1993).

Premii ale Uniunii Scriitorilor (1985, 1987).

Premio Mediterraneo (Italia, 1985).

B. Principalele scrimeri

a. Opere

– *Calistrat Hogaș* (1960).

– *G. Topîrceanu* (1966).

– *Mihail Sadoveanu* (1966).

– *Portrete și reflecții literare* (1967).

– *Literatura română între 1900–1918* (1970).

– *Hortensia Papadat-Bengescu* (1973).

– *Personalitatea literaturii române* (1973; reeditări: 1997, 2007, 2010).

– *Mihail Sadoveanu. Fascinația tiparelor originare* (1981; reedit. 2006).

– *Poezia lui Eminescu. Arhetipuri și metafore fundamentale* (1990).

– *Efigii în frescă. Poeți ai acestui timp* (2008).

b. Scrimeri beletristice

– *Ecran interior* (1975).

– *Nisipul* (1989).

– *Caietele privitorului tăcut* (2001).

c. Ediții

– Calistrat Hogaș, *Opere* (1956).

– Mihai Codreanu, *Scriteri*, I-II (1968–1969; în colaborare).

– G. Ibrăileanu, *Opere*, I-II (1970–1972).

d. Traduceri

– Jean Boutière, *Viața și opera lui Ion Creangă* (1976).